

MİLLÎ MÜCADELE'DE İTALYAN İŞGALLERİ

MEVLÛT ÇELEBİ

GİRİŞ

1. Dünya Savaşı'nın başlarında tarafsızlığını ilân eden İtalya savaşın gelişimini yakından izledi. İtalya için savaşa girmede amaç, ekonomik ve siyasal beklentilerini mümkün olduğunca fazla tatmin etmektir. Bu bakımdan İtalya savaşa, hangi taraf beklentilerini daha fazla karşılarsa o blokla birlikte girecektir. Fakat savaşın başlamasından ı yıl sonra başlayan kamuoyu baskısı ve Çanakkale Savaşları'nın İtilâf Devletleri tarafından kazanılacağı endişesi ile İtalya savaşa Fransa ve İngiltere yanında girmeye karar vermiştir. İtalya, İngiltere ve Fransa ile yaptığı andlaşmalarla savaştan sonraki beklentilerini garanti altına almıştır. 1915 Londra ve 1917 St.Jean de Maurienne gizli andlaşmalarıyla İtalya'ya Anadolu'da, İzmir'den Antalya'ya kadar geniş bir bölge vaat edildi.

Savaş, İtalya'nın da yer aldığı İtilâf Devletleri tarafından kazanılmışsa da, İtalya'nın kendisine vaat edilmiş bölgelere yerleşmesinde bir takım zorluklar vardır. Her şeyden önce İtalya'ya vaat edilmiş olan İzmir, daha sonra, savaşa kendi yanlarında girmesi şartıyla Yunanistan'a da vaat edildi. Savaştan sonra toplanan Paris Barış Konferansı'nda İtalya ile Yunanistan arasında İzmir'e sahip olma konusunda büyük bir mücadele başladı. Bu mücadelede İngiltere, güçlü İtalya'ya karşı Yunanistan'ı destekledi. Konferansda, İzmir konusunda İngiltere'yi, Fiume meselesinde Amerika'yı karşısına alan İtalya, müttefiklerinden bağımsız bir Türkiye politikası izlemeye başladı.

İtalya'nın Mondros Mütarekesi'nden sonra Osmanlı Devleti'ne karşı izlediği politikanın temel özelliği işgallere zemin hazırlamak olmuştur. Bu politika ve İtalyan faaliyetleri gizli andlaşmalarla kendisine vaat edilen bölgelerde yoğunlaşmıştır. Hakkı olduğunu düşündüğü bölgelere sık sık savaş gemisi göndermek, liman kasabalarında kömür deposu inşa etmeye teşebbüs etmek, halkı bedava tedavi etmek ve ilâç dağıtmak, propaganda yapmak şeklindeki İtalyan faaliyetlerinin amacı işgale hazırlık ve kendilerini halka alıştırmaktır. Barış Konferansı'nda müttefikleriyle ilişkilerinin kopma noktasına gelmesinden ve yapılan hazırlıklardan sonra İtalya, An-

talya'dan başlayarak geniş bir bölgeyi işgal ederek Anadolu'ya Yunanistan'dan önce girdi.

ANTALYA'NIN İŞGALİ : Antalya, Mentеше sahilleriyle birlikte İtalya'nın Anadolu'ya giriş kapısıdır. Antalya da gizli andlaşmalarla İtalya'ya vaad edilmiştir. Fakat İtalyanların Antalya ile ilgilenmeleri 1. Dünya Savaşı'ndan önce başlamıştı. Daha Balkan Savaşı döneminde İtalya'nın Antalya konsolosu Marchese A. Ferrante, İtalya'nın emellerini gösteren davranışlarda bulunmaktaydı. Örneğin, Antalya kalesinden bir-iki taş sökülse derhal olay yerine gidiyor ve "bu eserler Romalıların, yâni İtalyanların eserleridir. Bunları hiç kimse tahrip edemez" diyerek müdahale ediyordu¹.

Antalya ile bu gibi tarihî ve hissî bağlar kuran İtalyanlar, İngiltere ve Fransa ile yaptıkları gizli andlaşmalarla Antalya'yı kendileri için nüfuz bölgesi olarak almayı başardılar. Mütareke'den sonra Antalya'yı işgal etmek için uygun ortamı bekleyen İtalyanlar, çıkan fırsatları değerlendirmeye de özen gösterdiler. Şubat 1919 sonlarında Antalya hapishanesinden bazı mahkumların firar etmesinden sonra 22 Mart 1919'da Antalya'ya gelen Regina Elena gemisinden bir kaç İtalyan askeri karaya çıkarılarak eski İtalyan hastanesinde koruma altına alındı². Bundan başka, İtalya'nın Antalya kontrol memuruna hükûmet konağında bir oda verildi. İşgalden önce Antalya'da bir telsiz-telgraf istasyonu kuran İtalyanlar, şehirde bir İtalyan okulu açmak için rahipler, rahibeler ve öğretmenler getirmişlerdi³. Antalya esnafından bazılarını limandaki kruvazöre davet eden İtalyanlar, kendilerine iyi muamele edildiğine dair bir kâğıt imzalattılar⁴. Esnafın ne anlama geldiğini bilmeden imzaladığı bu kâğıt İtalyanlar tarafından şehrin işgalinde kendilerine davet yapıldığı şeklinde kullanılacaktır⁵.

Antalya'da bunlar olurken 21 Mart 1919'da İtalyanlar, konferanstan, "İtalyan kuvvetlerine Antalya'yı işgal etmek üzere müsaadede bulunulmasını" rica ettiler. Müttefiklerinden istedikleri desteği alamayan İtalyanlar

¹ M. Şefik Aker, *İstiklâl Harbi'nde 57. Tümen ve Aydın Millî Cidali*, c. 1, İstanbul, Askerî Mat. 1937, s. 24-25.

² Nizameddin Karacebe, *Türk Ulusal Savaşı'nın İlk Parçası*, İstanbul, Askerî Mat. 1940, s. 67.

³ Gen. Kur. Başkanlığı, *Türk İstiklâl Harbi 1*, (T.İ.H./1) Ankara, 1962, s. 145.

⁴ Nuri Köstüklü, *Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Ankara, Kültür Bak. Yay. 1990, s. 15, T.İ.H./1, s. 145.

⁵ Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, (2. bsk.), Ankara, 1982, s. 30.

kendi sorumlulukları altında hareket ettiler. 23 Mart'ta resmî bir karar çıkarıldı: "1919, 16 Mart'ından itibaren Oniki Ada bölgesinden bu adalarla Kuşadası körfezinden... Antalya ve ötesine kadar olan Anadolu kıyılarında kaza hakkına sahip olmak üzere bir "Deniz İstasyon Komandosu" kurulduğu, bu sularda faaliyette bulunan bütün gemilerle işbu yerler ve sahil-lerde bulunan İtalyan deniz hizmetindeki askerlerin bu komandonun emrine verildiği tâyin ve tespit edilmiştir."⁶

Antalya'daki olaylar birbirini izlemeye devam etti. 27 Mart 1919 günü Antalya'dan Burdur'a giden posta arabası soyuldu. Aynı günün gecesi Antalya'nın hristiyan mahallesindeki meydanda, mürettep olduğu daha sonraki incelemelerde anlaşılan bir kutu barut infilâk etti. 28 Mart sabahı İtalya temsilcisi, mutasarrıf vekiline başvurarak "memlekette anarşi ve âsâyışsizlik gördüğünü ve emniyet olmadığından İtalyan okulundaki rahibelerin korktuklarını ve bomba infilâki üzerine de rahibelerin korunması için 10 kişilik küçük bir kuvvetin karaya çıkarılacağını" söyledi. Mutasarrıf vekili, "rahibeleri korumak için gerekirse Türk kuvvetlerinin görevlendirilebileceğini" söylemişse de, temsilcinin ısrarı karşısında, karargâhtan dışarı çıkmamak şartıyla izin verdi⁷.

Bu tâvize rağmen İtalyanlar Antalya'yı işgal etmeye kararlıdılar. Nitekim 28 Mart 1919 günü, saat 15⁰⁰'den sonra limanda bekleyen kruvazörden karaya çıkan 300'den fazla İtalyan askeri Antalya'yı işgal etmeye başladı⁸. Şehrin işgal edildiği gün İtalyan komutan Antalya halkına aşağıdaki beyannameyi yayınladı: "Antalya ahalisinin çan ve mallarının emniyeti taht-ı tehlikededir. Bu son günlerde vahim âsâyışsizlik ile ölü ve mecruh vukua gelmiştir. Hapishaneden firar ile etraftan gelen muzır eşhas tarafından fenalıklar ika edilmektedir. Dünkü gün İzmir ile İstanbul'a giden posta soyuldu. Bugün sabahleyin memleketin merkezinde büyük bir bomba infilâk ettirildi. Antalya ahali tarafından vâki olan istida üzerine İtalya devlet-i fehimesi asakir-i bahriyesinin bir kısmı düvel-i müttefika namına memurin ve zabıta-yı mahalliyeinin muavenetiyle âsâyış-i umumiye-yi temin etmek için bugün Antalya'yı işgal ediyorlar. Herhangi bir millete mensup olursa olsun, menafi-i umumiye namına hülus-u niyet sahiplerini

⁶ Gotthard Jäschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, (2. bsk.), Çeviren: Cemal Köprülü, Ankara, T.T.K. Yay. 1986, s. 217.

⁷ Aker, a.g.e. s. 18, *T.İ.H./1*, s. 146.

⁸ *Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Arşivi* (ATESE Arş.), Klasör (Kl.), 60, Dosya (D.), 237 (5-1), Fihrist (Fh.) 16, *Harp Tarihi Vesikalar Dergisi* (H.T.V.D.), sayı: 39, Belge: 937, *T.İ.H./1*, s. 146.

emirlerimizin tamamıyla muhafaza olunması için davet ediyoruz ve tedabir-i şedide-i harbiyeyi ittihaz etmeğe mecbur olmayacağımızı ümid ile tatbik edileceği beyan olunur.”

28 Mart 1335 (1919), Bahriye Miralayı Gino Alessandro⁹.

Antalya'nın İtalyanlar tarafından haksız yere işgali ve karaya çıkan askerlerin keyfi davranışlarda bulunmaları üzerine Antalya mutasarrıf vekili gemi komutanı G. Alessandro'yu ziyaret etti. İtalyan komutan, askerlerin keyfi davranışlarını ancak yukarıdaki bildirin halka ilân edilmesi halinde önleyeceğini söyledi. 57. Tümen komutanlığı Antalya'daki 176. Alay'a, "İtalyanların işgaline rağmen Türk memur ve görevlilerin göreve devam etmelerini ve İtalyanların yapacakları her kanunsuz hareketin protesto edilmesini" emretti¹⁰. İzmir'deki 17. Kolordu komutanlığı işgali, İzmir'deki İngiliz, Fransız ve İtalyan temsilcileri nezdinde protesto etti ve durumu Harbiye Nezareti'ne yazdı. Harbiye Nezareti, Antalya mutasarrıflığına 29 Mart'ta, "Antalya'nın işgali hususunda endişelenecek bir durum olmadığını, nezaretin, meselenin çözümlenmesi için girişimde bulunduğunu ve İtalyanlarla iyi ilişkiler kurarak güvenliğin korunması gerektiğini" bildirdi. Nezaretin 31 Mart tarihli ikinci yazısında, "Antalya'ya asker çıkarılmasının bir işgal olmadığı, güvenliği sağlayan mahalli güçlere yardım amacıyla yapıldığı ve hükûmet otoritesini sarsacak hareketten kaçınılması konusunda, İstanbul'daki İtalya yüksek komiserliği tarafından Rodos'taki başkumandanlıklarına direktif verildiği" bildirildi¹¹.

Antalya'nın işgali Paris'te de tepkiyle karşılandı. Venizelos, Averoff kruvazörünü İzmir'e gönderdi. Averoff'u İtalyanların savaş gemisi Caio Duilio takip etti. Bu suretle İzmir'deki gerginlik son haddini buldu¹².

Antalya'daki gelişmelere devam etmeden önce İtalyanların Antalya'nın işgalinde kullandıkları iddialara değinmek istiyoruz. Bomba infilâkı olayı o günleri yaşamış insanların da belirttiği gibi¹³ patlama olayından

⁹ Aker, a.g.e. s. 21-22, Sıtkı Aydinel, *Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Harekati*, Ankara, Kültür Bak. Yay., 1990, s. 16, dipnot: 26.

¹⁰ Aker, a.g.e. s. 18.

¹¹ Aker, a.g.e. s. 22-23.

¹² Jaeschke, a.g.e. s. 217.

¹³ O dönemde Antalya sultanî mektebi muallimi olan S. Fikri Erten'in notlarından: "... İnfilak yerinde zabıtamız İtalyan askerî markalarını hâvi kapsül bulmuşlardır.", Zikreden: Aydinel, a.g.e. s. 16, dipnot: 25.

sonra yapılan incelemeler de patlamanın İtalyanların bir tertibi olduğunu gösterdi¹⁴. Âsayışsızlık iddiası da gerçeği yansıtmamaktadır. İzmir'deki İngiliz temsilciliği, bir yüzbaşını bu iddiayı incelemek üzere Antalya'ya gönderdi. Bu İngiliz yüzbaşı Antalya'nın işgaline sebep olarak gösterilen âsayışsızlık iddiasını "İtalyanlar tarafından tertip edilen hile" olarak tespit etmişti¹⁵. "Halkın isteği" iddiası da, daha önce söz edildiği gibi, İtalyanların gemiye davet ettikleri kişilere, içeriği hakkında yanlış bilgi vererek imzalattıkları İtalyanca bir kâğıttır. Antalya halkı şehirlerinin işgalini İtilâf Devletleri hükümetlerine telgraflar göndererek protesto etti¹⁶.

İşgalden kısa bir süre sonra İtalyanların Antalya'da kendilerine göre bir düzen kurdukları görülüyor. İşgali 300 civarındaki bir asker sayısı ile gerçekleştiren İtalyanlar bu mevcudu 30 Mart'da 600'e çıkardılar. Bu askerler şehrin içine ve çevresine çadırli ordugâhlar kurarak yerleşmişler, postalar ve nöbetçiler görevlendirmişlerdir. Silâh ve mühimmat ambarlarını kontrol altına almışlar, Antalya'daki silâh ve mühimmatın başka yerlere nakline izin vermemişler, yollara yerleştirdikleri posta noktalarında yolcuların kontrolünü yapmaya başlamışlardır¹⁷.

Antalya'nın işgalinden sonra İtalyanlar çevrede denetimi sağladıkları gibi şehrin 45 km. kuzeyindeki Bademağacı mühimmat deposunu da işgal ettiler. Burada bulunan piyade ve topçu cephanesinin deposu, o esnada Antalya'da bulunan 57. Tümen komutanı Albay M. Şefik Bey'in gayretiyle Burdur'un Çeltikçi köyüne nakledilebildi¹⁸. Antalya çevresinde sık sık keşif gezisi yapan İtalyan subay ve memurları yeni işgal bölgeleri hazırlamak için çaba göstermişlerdir. 8 Nisan 1919'da Burdur'a giden G. Alessandro ve Marchese A. Ferrante, Burdur mutasarrıfına Fransızca bir kâğıt imzalatmak istemişlerse de mutasarrıf kabul etmemiştir¹⁹. Antalya'daki İtal-

¹⁴ Aker, a.g.e. s. 28.

¹⁵ *T.İ.H./1*, s. 149.

¹⁶ *T.İ.H./1*, s. 146. S. Fikri Erten, Antalya halkının İtalyan gemilerini ziyaretleri hakkında şunları yazmıştır: "... Bu gemileri Yahudiler, Rumlar ve bu arada bir kaç cahil Türk dahi ziyaret etmişti. Gemide gördükleri izzet, ikram ve iyi muameleden dolayı memnun kaldıkları hakkında boş bir kâğıda imza atmışlar... İtalyanların ileri sürdüğü gibi bu halkın İtalyanların işgalini arzu ettikleri bir vesika değildi.", zikreden: Aydın, a.g.e. s. 16, dipnot: 25.

¹⁷ Aker, a.g.e. s. 28-29.

¹⁸ Aker, a.g.e. s. 35.

¹⁹ Aker, a.g.e. s. 37.

yan temsilci Marchese A. Ferrante, "Alanya'dan Marmaris'e kadar sahilleri tamamen işgal edeceklerini" söylüyordu²⁰.

KONYA'NIN İŞGALİ : Antalya'yı işgal etmekle Anadolu'da bir üs kazanmış olan İtalyanlar yeni işgaller için cesaret de kazandılar. İtalya, 500 mevcutlu ve makinalitüfeklerle donatılmış bir taburu yüksek rütbeli bir subay komutasında, Haydarpaşa istasyonundan trenle Konya'ya sevk etti. Bu kuvvet 24/25 Nisan 1919 gecesi Konya'ya vararak şehri işgal etti. İtalyanlar görderdikleri yeni kuvvetlerle bu sayıyı 1500'e çıkardılar²¹. "İtalyanlar Konya'yı işgal ederken Konya halkı onları dikkatle izliyordu. Şehir içine ilerleyen İtalyan birliklerini izleyen halk üzerinde bunlar en küçük bir korku yaratmıyorlardı. Halk, bunların asker değil, "maskara" olduklarını dahi söylüyordu. Buna karşın İtalyanların bakışlarında Konyalıları şirin görünmek ve yeni çevreyi yadırgadıklarını görmek mümkündü. İtalyanlar yerleşmeye başladıkları erkek öğretmen okulunu bir kale gibi tahkime çalışıyorlardı. Karargâhlarının bulunduğu yer ıslık sesinden, şakalarından geçilmiyordu. İtalyan karargâhı bir işgal alayının garnizonu değil de, meşk eden musiki okulları gibiydi."²²

Cemal Paşa Konya'dan Harbiye Nezareti'ne 26 Nisan 1919'da gönderdiği telgrafda, "İtalya askeri temsilcisi Miralay Titelli'nin Konya'ya geldiğini, taburun Konya'da kalacağını ve tümen komutanı Miralay Desinpo için bina tedarik etmek gerektiğini söylediğini" bildirdi²³. Antalya'dan sonra beklenmedik bir anda İtalyanların Konya'yı da işgal etmeleri artık İtilâf Devletleri'ni kanıksamış olan İstanbul Hükûmeti'nde fazla bir reaksiyon yaratmadı. Harbiye Nezareti durumu usulen Sadarete arz ederken, Konya'daki Yıldırım Kıtaatı Müfettişliği'ne, "İtalyanların şiddetle protesto edilmesini, gerek ikamet, gerekse işe hususunda kendilerine hiç bir yardım yapılmamasını ve Mütareke hükümlerine aykırı hiç bir hareketlerinin protestosuz bırakılmamasını" emretti²⁴. Fakat sonradan Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın arzusu üzerine" İtalyanlar hakkında da İngiliz ve Fransızlara karşı ittihaz edilen tarz-ı hareketin tatbik edilmesi gerektiği" bildirildi²⁵.

²⁰ ATESE Arş. Kl. 401, D. 3 (16-5), Fh. 14.

²¹ T.İ.H./1, s. 148.

²² M. Şevki Yazman, *İstiklâl Harbi Nasıl Oldu?*, İstanbul, 1934, s. 9-10.

²³ H. T. V. D. sayı: 39, Belge: 925.

²⁴ T.İ.H./1, s. 149.

²⁵ Jaeschke, a.g.e. s. 216.

İtalyanlar, işgal politikalar gereği "Konya'da hiç bir şeye karışmamışlardır. Hele hükümet işlerine ve icraatına burunlarını sokmadıkları gibi, varlıklarıyla yoklukları eşit olmuştur. Ellerinden geldiği kadar halka hoş görünmüşler, Konya'daki Mevlevilere gerekli saygıyı göstermeye özen göstermişlerdir. Memlekete zarar verecek ve halkı üzecek hiç bir harekette bulunmamışlardır."²⁶

Şehzade Abdürrahim Efendi başkanlığında 16 Nisan 1919'da Anadoluya gönderilen Nasihat Heyeti 13 Mayıs 1919 günü Konya'ya geldi²⁷. Konya'da bulunan İtalyanlar da bu heyeti karşılamak için yapılacak törene katılmak istediler. Dahiliye Nezareti Konya vilayetine 7 Mayıs 1919'da gönderdiği yazıda, "asakir-i osmaniye birinci safta, İtalyanlar ikinci safta olmak şartıyla merasime iştiraklerinin maal-i şükran kabul edilmesini" bildirdi²⁸.

İtalyanlar, bir Osmanlı şehzadesi başkanlığındaki heyeti karşılamaya özen gösterirken, Anadolu'daki işgal sahalarını genişletmekten de geri durmamışlardır. Mentеше sahilleri, Aydın vilayetinde bazı yerlerin ve Burdur'un, Konya vilayetine bağlı bazı yerlerle işgali üzerine Dahiliye Nezareti, İtalyan işgalleriyle ilgili olarak 13 Temmuz 1335 (1919) tarihinde Konya vilayetine aşağıdaki şifreyi gönderdi: "Konya'nın ekser şehirlerine ve diğer mahallere İtalyan askeri gönderilmesinden dolayı Bâb-ı âlice İtalya fevkalade komiserliği nezdinde teşebbüsât-ı mukteziyenin icra edildiği ve hâlihazırda hükümet-i seniye, düvel-i muazzamanın şu kabilden işgal-i askerlerini cebren men'e kâdir olamayacağı ve ahali tarafından miting tertibi ve tahriren ve şifahen protesto edilmesi gibi vesait-i müsâlemet-perveraneye müracaat elzem olub, fakat düvel-i muazzama askerlerine karşı fiilen mümânaat tarikine tevessül edecek olurlarsa bundan ancak kendilerine ve devlet-i metbû'larına vahim zararlar tevellüd etmesi meczûm bulunduğu hariciye nezaretinden cevaben bildiriliyor. Ana göre muamele ifa ve icab edenlere tebligat icrası."²⁹

²⁶ Damar Arıkoğlu, *Hâtıralarım*, İstanbul, Tan Mat. 1961, s. 93.

²⁷ Mevlüt Çelebi, "İzmir'in İşgalinden Önce Şehzade Abdürrahim Başkanlığında Anadolu'ya Gönderilen Nasihat Heyeti (Anadolu Heyet-i Nasîhası), 16 Nisan-18 Mayıs 1919", *A.A.M.D.* cilt: VI, (Temmuz 1990), sayı: 18, s. 587.

²⁸ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti, (B.O.A.DH-KMS.), Dosya No: 51-2, Vesika No: 3.

²⁹ *B.O.A. DH-KMS.* Dosya No: 52-3, Vesika No: 37.

MENTEŞE SAHİLLERİNİN İŞGALİ : Daha önce de söz edildiği gibi, İtalyanın Mütareke'den sonraki Türkiye politikası büyük oranda müttefikleriyle olan ilişkisine göre şekillenmiştir. Denilebilir ki, İtalya, Paris Barış Konferansı'nda müttefiklerine kabul ettiremediği her isteğinden sonra, Anadolu'da mutlaka bir harekette bulunarak müttefiklerine göz dağı vermek istemiştir. Adriyatik'deki çıkarları konusunda Konferans'a bir muhtıra sunan İtalya, bunu Amerika'ya kabul ettiremedi. Bunun üzerine başbakan Orlando Paris'i terk ederek Roma'ya döndü. İtalya'nın tepkisi yalnızca Konferans'ı terk etmekle kalmadı, İtalyan birlikleri Konya'yı işgal ettiler. Barış Konferansı da 6 Mayıs 1919 günü Yunan birliklerinin İzmir'i işgal etmelerine izin veren kararı aldı³⁰. Paris'e dönen Orlando'nun bu kararı kabul etmekten ve Anadolu'da yeni işgaller yapmaktan başka yolu yoktu.

İzmir'i kaybettiğini anlayan İtalya, Mütareke döneminde yoğun faaliyetlerde bulunduğu Menteşe sahillerine işgal etmeye başladı. İtalya işgallerini İzmir'e doğru yapmak suretiyle hem işgal sahasını genişletiyor, hem de Yunanlıların İzmir'den sonra güneye doğru daha geniş bir alanı işgal etmelerini önlemek istiyordu.

İtalya'nın Menteşe sahilinde işgal ettiği ilk yer Fethiye'dir. Menteşe mutasarrıflığı 11 Mayıs 1919'da Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği aşağıdaki telgrafla Fethiye'nin işgalini haber verdi: "Bugün saat 06⁰⁰ da İtalya'nın Ligorya kruvazörü Fethiye'ye 50 kadar müsellaah asker ile gemi kumandanı, emniyet-i mahalliyeyi muhafaza için mafevkinden(üstünden) aldığı emir üzerine kasabayı işgal ettiğini, yer gösterilmesini, askerinin bulunduğu mahale İtalyan bandırası keşide ile âsaişin muhafazası için hükümet-i Osmaniye tevhid-i mesai edeceğini beyan etmesi üzerine, asker ihracına bir sebep olmadığı, şerait-i mütarekeye muhalif bulunduğu söylenilmesine karşı, hükümetinden emir aldığını ve askeri geri alamayacağını, askerine cüzi tecavüz ve hüürmetsizlik vukuunda kasabayı bombardıman edeceğini ifade etti. Rüşumat memurunu celb ile askerinin ikamet etmek üzere ambarrın tahliyesini talep ve muahharen ambardan feragatla rüşumat dairesi içindeki kolcu odasını işgal ve rüşumat balkonuna İtalyan bandırası keşide edildiği Fethiye kaymakamlığından şimdi aldığım telgrafda bildirilmiş, asker ihracına vesile olacak bir şey yokken asker çıkarılarak kasabanın işgali hilâf-ı mütareke olduğundan askeri kumandan ile müştereken protesto edilmesini ve İtalyan askerine yer gösterilmemesi, âsaişin muhafazası için

³⁰ Jaeschke, a.g.e. s. 217.

onlarla teşrik-i mesai edilmemesi ve vazife-i inzibatın kemâ-fi-s-sâbık müstakilen îfa ve gerek İslâm ve gerek Rumlar tarafından muhill-i âsaiyîş hâdiseye meydan verilmemesi, bilâ-sebep yapılan bu ihraç hareketi bittabi tashih olunacağından heyecana mahal verilmeyip itidal ile îfa-yı vazifeye dikkat edilmesi ve bilâ-sebep yapılan bu ihraç hareketi tashih edilmediği takdirde zuhur edecek muhill-i âsiyîş ahvalin mesuliyeti tamamen kumandana ait olacağı hususunda protestonameye derc edilmesi cevabı tebliğ edilmiş olmakla, düvel-i müttefika mümessilleri nezdinde teşebbüsât-ı lâzîmenin askerinin geri alınması esbabının istikmalî ile irade-i devletlerine süratle muntazar bulunduğum mâruzdur.”³¹

Fethiye kaymakamlığı da 57. tümen komutanlığına işgali bildirirken şunları yazdı: “... Bahrî ve berrî kumandanlar işgali protesto etti. Alınan cevapta, âsaiyîş ile İtalyan doktor ve kontrol memurunun muhafazası için işgal edildiği ifade edildi...”³² 57. Tümen komutanı Albay M. Şefik Bey, Fethiye kaymakamlığından aldığı bu haberi 17. Kolordu komutanlığına iletirken, âsaiyîşin “ber-kemal” olduğunu da ekledi³³.

İtalya, Fethiye’yi işgal ettiği 11 Mayıs 1919 sabahı Bodrum’u da işgal etti. Bodrum’a gelen Fuvayit torpidosundan karaya çıkarılan 60 İtalyan askeri kasabayı işgale başladılar. İşgal Bodrum’da da protesto edildi. İtalyanlar protestolara verdikleri cevapta, “Bodrum’un işgalinin İtilâf Devletleri’nin bilgisi altında yapıldığım” söylediler³⁴. Bodrum’a çıkan İtalyan askerleri, savunmasız Bodrum kalesine yerleştiler ve kaleye İtalyan bayrağı çektiler³⁵.

Mütareke döneminde yoğun İtalyan faaliyetlerine mâruz kalan Marmaris de, İtalyanlar tarafından, Fethiye ve Bodrum gibi 11 Mayıs 1919 günü işgal edildi. 11 Mayıs 1919 günü öğleden sonra Marmaris’e gelen İtalyan gemilerinden karaya çıkan 190 kişilik bir İtalyan birliği kasabayı işgale başladılar³⁶. Karaya çıkan askerler, beraberlerinde bol miktarda

³¹ *ATESE Arş. Kl. 76, D. 4 (285), Fh. 53.*

³² *ATESE Arş. Kl. 401, D. 2, Fh. 86.*

³³ *ATESE Arş. Aynı Dosya, Fh. 85.*

³⁴ *ATESE Arş. Aynı Dosya, Fh. 79.* Bodrum İtalyanlar tarafından işgal edildiğinde 10 yaşında olan Hüseyin Dönmez ile Bodrum’da 9 Temmuz 1992’de yaptığımız görüşmeden: “... Bodrum’a gelen 3-4 gemiden 100 kadar İtalyan askeri karaya çıktı. Onlar karaya çıkarırken biz çocuklar limanda toplandık. Kaleye yerleştiler ve orayı karargâh olarak kullandılar...”

³⁵ Avram Galanti, *Bodrum Tarihi*, İstanbul, Işık Yay., 1945, s. 34.

³⁶ *ATESE Arş. Aynı Dosya, Fh. 90.*

malzeme olduğu halde, "Hayalî" denen yere karargâh kurdular³⁷. İtalyan işgali Marmaris'de de protesto edildi³⁸.

İşgalin, Mütareke hükümlerine aykırı olarak yapılması nedeniyle protesto edilmesi hiç bir sonuç doğurmadı. Enteresan olan, Osmanlı yetkilileri İtalyan işgallerini Mütarekeye aykırı olduğu gerekçesiyle protesto ederken, İtalya da işgallerini Mütareke adına yapıyordu.

Protestolara rağmen Fethiye, Bodrum ve Marmaris'teki İtalyan işgal hareketinde hiç bir değişiklik olmadı. İtalyanlar, egemenlikleri altındaki Rodos'da, "Anadolu'yu işgal için hazırlandıklarını" söylüyorlardı³⁹. Antalya ve adalardan yapılan takviyeler sonucu Fethiye ve Marmaris'deki işgal kuvvetleri yüzlerle ifade edilmeye başlandı. 17 Mayıs 1919'da Fethiye'deki işgal gücü şöyledir: 300 piyade askeri, 40 makinalıtüfek askeri, bir yüzbaşı, 3 yüzbaşı doktor, bir üsteğmen, 2 teğmen ve 3 sivil memur⁴⁰. Aynı günlerde Marmaris'deki İtalyan işgal gücü de şöyledir: 200 kişilik istihkam ve makinalıtüfek askeri, tabur komutanı bir yüzbaşı, 2 üsteğmen ve bir teğmen⁴¹.

KUŞADASI'NIN İŞGALİ: Aslında Kuşadası işgal tehlikesini Menteşe sahillerinden önce yaşamaya başlamıştır. 7-8 Mayıs 1919 günü Kuşadası'na gelen İtalyan Regina Elena gemisinin komutanı G. Alessandro, Kuşadası kaymakamına, "geminin bir hafta limanda kalacağını ve askerlerinin her gün karaya çıkıp gün batımında gemiye döneceklerini" söyledi⁴². Gemi komutanı ertesi gün karaya çıkarak Kuşadası-Selçuk yolunu kontrol ederken, İtalyan askerleri de bozuk gümrük iskelesini onarmaya başladılar⁴³. 12 Mayıs günü de iskelenin yapımına başladılar⁴⁴. Bu hazırlıklardan sonra 14 Mayıs 1919 günü Kuşadası ve Selçuk istasyonu İtalyanlar tarafından işgal edildi⁴⁵. Gemiye giden Kuşadası kaymakamı Ferruh Bey, "asker çıkarılmasının mütareke hükümlerine aykırı olduğunu ve memlekette âsai-

³⁷ ATESE Arş. Aynı Dosya, Fh. 74.

³⁸ ATESE Arş. Aynı Dosya, Fh. 85.

³⁹ ATESE Arş. Aynı Dosya, Fh. 96.

⁴⁰ ATESE Arş. Aynı Dosya, Fh. 118.

⁴¹ ATESE Arş. Aynı Dosya, Fh. 101.

⁴² ATESE Arş. Aynı Dosya, Fh. 63.

⁴³ ATESE Arş. Aynı Dosya, Fh. 65.

⁴⁴ ATESE Arş. Aynı Dosya, Fh. 71, 71-2, 71-3.

⁴⁵ ATESE Arş. Kl. 14, D. 55, Fh. 8, H.T.V.D. Sayı: 37, Belge: 896, T.İ.H./1, s. 151.

şin ber-kemal olup, asker çıkarılmasına gerek olmadığını” söyledi. Gemi komutanı Alessandro, kaymakama, “şimdilik âsaişin iyi olduğunu, ancak gelecekte bir olay meydana gelmesini önlemek için asker çıkardıkları” cevabını verdi⁴⁶. 14 Mayıs'da Selçuk'a giden İtalyan birliği 202 deniz erinden ibaretti. Kuşadası'nda ise, 150 nefer ve birer takım kasabanın kuze-yinde, mezarlıkta ve hükûmet dairesinde 200 nefer bulunuyordu⁴⁷.

57. Tümen komutanı Albay M. Şefik Bey 17. Kolordu'ya aşağıdaki raporu 15 Mayıs 1919'da gönderdi: “... Hükûmet-i mahalliyenin protestosuna cevaben İtalyan sefine-i harbiyesi kumandanı Alessandro beyanat-ı âtide bulunmuştur: “Asker çıkarmakta İtalya hükûmetinin fena bir maksadı yoktur. Memurin, hükûmet-i metbû'ları namına kemâ-fi-s-sâbık îfa-yı vazife edebilirler. Gerçi âsaiş-i mahalliyede bir şey yok ise de, istikbalde âsaişe müteallik vuku bulacak herhangi bir hâdiseye vukuundan evvel mâni olmak maksadına mebnidir. Bu hareketimiz hükûmet-i Osmaniye ile İtalyan hükûmeti arasında verilen karar neticesidir ve Megri (Fethiye), Marmaris ve Bodrum sevahiline de bu karar vechile asker ihraç edilmiştir.” İtalyan kumandan mafevkinden aldığı emir dışına çıkamayacağını ilave etmiştir.”⁴⁸

İtalyanların Kuşadası'nı işgali İngiltere başbakanı L. Georgeu'u da sınırlendirdi. L. Geogeu, İtalya Başbakanı'nın olmadığı bir toplantıda, “bu İtalyanlar delirdiler” diye bağırmiş ve Türkiye'nin her tarafına asker göndereceklerini iddia etmiştir⁴⁹.

İTALYAN İŞGALLERİ VE OSMANLI HÜKÜMETİ: İtalyanlar Anadolu'daki işgallerini, Osmanlı Hükûmetiyle yaptıkları anlaşma gereği yaptıklarını iddia ederken Osmanlı Hükûmetinin sessiz kaldığı görülmektedir. Nihayet Osmanlı Hükûmeti kamuoyuna bir açıklama yapma gereği duymuştur. Bu açıklamaya geçmeden önce, İzmir valisi Ahmet İzzet Bey'in İtalyan işgalleri hakkındaki düşüncesini veriyoruz. İzmir'de yayınlanan İslahat gazetesi 14 Mayıs 1919 günü Vali İzzet Bey'le yaptığı aşağıdaki röportajı yayınladı:

⁴⁶ ATESE Arş. Aynı Dosya, Fh. 107.

⁴⁷ ATESE Arş. Aynı Dosya, Fh. 106.

⁴⁸ ATESE Arş. Kl. 27, D. 107, Fh. 1, Bu raporun kısa bir özeti: ATESE Arş. Kl. 401, D. 2, Fh. 111.

⁴⁹ *istiklâl Harbi Gazetesi*, 16 Mayıs 1919, s. 4.

Soru : İtalya hükûmetinin bazı sevahil-i Osmaniyeyi işgal ettiği doğru mudur?

Cevap : Vakıa, âhiren İtalyanlar Mentеше sevahiline bir kaç asker çıkarmış ise de, bunun bir işgal mahiyet-i kâtiyyesinde olmadığını temin edebilirim. Esasen, İtalya hükûmeti, hukuk-u düvele ve kavaid-i insaniyete riayetkâr bir devlet-i muazzama olmak hasebiyle alehusus Avrupa'nın mukarreratına tâbi olan ahvalde hiç bir hareket-i münferide icrasıyla müttefiklerinin arzu ve maksad-ı asliyesi hilâfında harekette bulunmayacağına eminim. Halkın endişesi bundan ileri geliyorsa yine tekrar ederim ki, bir endişeye mahal yoktur.

Soru : İtalya hükûmetinin, Mentеше'de işgal mahiyetine haiz olmak üzere bir kaç asker çıkardığını buyurdunuz. Bunun üzerine memurun-i hükûmetin vaziyeti ne şekildedir?

Cevap : Evvelce de söylediğim gibi, bu bir işgal değildir. Devlet memurlarının hepsi vazifelerine devam etmektedirler... Herhalde oralardaki vaziyet öyle endişeye mahal olacak mahiyette olmadığını temin ve âsayiş-i memleket namına vaziyetin daha müsait şekilde olabileceğini ümit ediyorum⁵⁰.

Basında da yer alan Osmanlı hariciye nazeratinin açıklaması da söyledi: "Hariciye Nezaret'i'nden İtalyan Heyetine verilen protesto: Paris Sulh Konferansı'nın netice-i mukarreratına istinat ettirildiği ve âsayiş-i mahalliyenin bozulduğundan, muhafazası emeliyle hareket edildiği beyanıyla, İtalya sefain-i harbiyesi kumandanları tarafından Aydın vilayeti dahilinde kâin Fethiye, Muğla ve Bodrum kasabalarına müsellemler kuva-yı askeriye ve mitralyöz ihraç edilerek mevki-i mezkura eşgal altına alınmış ve keyfiyet gerek mahallî kumandanlardan, gerek makam-ı celile-i hilâfet ve saltanata bağlı ve sadakat ve ubudiyetiyle merbut olup kemal-i teheyükle makina başında olarak hukuk-u Osmaniyenin muhafazasını istirham eden bilâ-terfik cins ve mezheb ahali-i milliyeye tarafından telgraflarla bildirilmişti. Vatan-ı muazzeze karşı yapılan şu haksızlıkların izalesi ile beraber hukuk-u mukaddese-i milliyenin muhafazası çarelerine tevessülден hâli kalmayan hükûmet-i Osmaniyeye hemen icab-ı hâl ve maslahata bi-t-teşebbüs Dersaadet'deki İtalyan fevkalade komiserliğine harbiye nezaret-i celilesi vasıtasıyla yazılan notada, mevki-i mezkurede mütemekkin ahali-i müslime ve gayr-ı müslimenin vıfak ve sükûn ile imrâr-ı hayat eylemekte olduklarına

⁵⁰ Bu röportajın kısa bir özeti, *Ahenk*, 14 Mayıs 1919.

ve oralarda emniyet ve âsaişin mevcut ve ber-kemâl bulunduğu nazar, işgalin, kumandanlara verilmiş olan gayr-ı sahih malumattan yapılmış olacağı ve bunların kendiliklerinden hareket eylemiş olacakları beyanıyla ve bu babda müdafaat-ı saire-i müfide dermeyanıyla kuva-yı işgalienin geri aldirılması iltimas olunmuştur.

İşbu tebligatın neticesine intizar olduğu sırada Kuşadası ile Selçuk istasyonunun ve Marmaris ile Megri'nin İtalyan kuva-yı askeriyesi tarafından işgal edildiği ve işgale teşebbüs eden kumandanın gerçi âsaiş mevcut ise de istikbalen âsaişe müteallik vuku bulacak herhangi bir hâdiseyi mâni olmak maksadına mebni olduğu ve bu hareketin hükûmet-i Osmaniye ile İtalya hükûmeti arasında verilen karar neticesi bulunduğunu dermeyan eylemiş olduğu memurin-i mahalliye tarafından bildirilmiştir.

Halbuki : Hakikat minval-i meşruh üzere olup, hükûmet-i Osmaniye ile İtalya hükûmeti beyninde böyle bir karar mevcut değildir.

Bu son işgaller hakkında dahi hariciye nezaretince İtalya mümessil-i siyasiğii nezdinde teşebbüsat-ı mukteziye icra kılınmaktadır⁵¹.

Bu açıklamanın gazetelerde yer aldığı günlerde Sabah gazetesine bir demeç veren dâhiliye nâzırı Ali Kemal Bey, gazetecinin, "İtalyanların işgal ettikleri yerlerden başka yerleri de işgal ettikleri sözlerini, "İtalyanların buldukları yerde durdukları" şeklinde cevaplandırdı⁵²,

SÖKE'NİN İŞGALI : İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar tarafından işgali, Dışişleri Bakanı Sonnino'nun ifadesiyle, "İtalya hükûmetini bazı girişimlerde bulunmaya yöneltti."⁵³ Sonnino'nun kast ettiği girişimin işgal olduğu hemen görüldü. 16 Mayıs 1919 günü iki İtalyan subayı idaresinde 262 askerden oluşan bir birlik Afyon'a giderek istasyonu kontrol altına alırken, bir subay komutasındaki 50 asker de Akşehir istasyonuna yerleştiler⁵⁴.

İtalyan girişimleri bunlarla bitmedi. Kuşadası'nı işgal etmiş olan İtalyanların yeni hedefi Söke'dir. İtalyan komutan G. Alessandro'nun yaptığı bir keşif gezisinden sonra⁵⁵ Söke, 17 Mayıs 1919 günü 3 subay ve 200 as-

⁵¹ *İkdam*, *Memleket*, *Sabah*, *ileri*, 20 Mayıs 1919, *Takvim-i Vakayi*, 21 Mayıs 1919, *Ahenk*, 26 Mayıs 1919.

⁵² *Sabah*, 21 Mayıs 1919.

⁵³ *Ahenk*, 25 Mayıs 1919.

⁵⁴ *H. T. V. D.* sayı: 39, Belge: 927.

⁵⁵ *ATEŞE Arş. Kl.* 401, D. 2, Fh. 117.

kerden oluşan bir İtalyan birliği tarafından işgal edildi⁵⁶. İtalyan işgal komutanı, komutanlık binası önünde toplandığı halkı Söke'nin işgal gerekçesini şöyle açıkladı: "Biliyorsunuz, bir kaç gündün beri aranızda bulunuyoruz. Biz buraya Sultan'ın emriyle geldik. Sizlere yardım edeceğiz. Sizlere medenî şeyler öğreteceğiz." (Bu sırada İtalyan bayrağı göndere çekilmektedir). Komutan konuşmasını bayrağı göstererek şöyle devam eder: "... Bu bayrak işte böyle şerefle yükselir ve ancak kanla iner."⁵⁷ Görüldüğü gibi İtalyanlar, Kuşadası'nı işgal ederken de iddia ettikleri gibi Söke'ye de Osmanlı Pâdişahı ve Hükûmeti'nin isteği üzerine geldikleri yalanını söylemişlerdir. Halkın, Saltanat'a olan geleneksel bağlılığını iyi bilen İtalyanlar bunu bir zaaf olarak görmüşlerdir.

MİLÂS'IN İŞGALI : Milas'ın Güllük iskelesi daha önce İtalyanlar tarafından işgal edilmişti. 16 Mayıs 1919'da Güllük'e gelen İtalyan subay, tercüman, sivil subay ve 250 askeri, yemeklerini gemilerinde pişiriyorlar ve çadırlarında yiyorlardı. Atlarını da kiraladıkları ahırlarda barındırıyorlardı⁵⁸. İtalyanlar bu birliği 11 otomobil, iki mitralyöz ve levazım askeriyle takviye ettiler. Bu yeni İtalyan çıkarmasını dahiliye nezaretine bildiren Mentеше mutasarrıfı şunları da ekliyordu: "... Bu hale nazaran, İtalyanların Milâs'a kuvvet sevk edecekleri istidlal olunuyor. Livanın hiç bir tarafında kuvvet sevkini icab ettirecek muhill-i âsaiş bir hal olmadığından hilaf-ı mütareke olan bu gibi hareketten sarf-ı nazar olunması hususunda teşebbüsât-ı lazımada bulunularak halkın teheyhücünü mucib olmakta bulunan ahval-i maruzeye nihayet verilmesi esbabının istikmalî ve keyfiyetin irade buyurulması mâruzdur."⁵⁹

İtalyanlar Milâs'ı işgale yönelik hazırlıklarına devam ederlerken, Fethiye'de de bir takım çalışmalar yapıyorlardı. Fethiye kasabasını Kaya nahiyesine bağlanan yolun tamirine başlayan İtalyanlar, Mentеше mutasarrıfının çabalarıyla bu işten vaz geçtiler⁶⁰. Fakat bu kez de Fethiye'deki İtalyan kontrol memuru, halkın elindeki silâhları, güvenliği sağlamak gerekçe-

⁵⁶ *ATESE Arş. Kl. 27, D. 107, Fh. 2.* Söke'de işgal dönemini yaşamış olan Raci Ulu-soy ile Bornova'da 22 Kasım 1988'de yaptığımız görüşmeden: "... İtalyanlar Söke'de büyük bir binayı yatakhane yaptılar. Hayvanlarını Türklerin ahırlarına bırakıyorlardı... Türk kahvehanelerine İtalyanlar da gelirdi..."

⁵⁷ İsmail Gün-Ahmet Özdemir, *Söke Tarihi ve Coğrafyası 1*, Aydın, 1943, s. 101.

⁵⁸ *ATESE Arş. Kl. 401, D. 2, Fh. 118.*

⁵⁹ *B. O. A. DH-KMS, Dosya No: 53-4, Vesika No: 35.*

⁶⁰ *B. O. A. DH-KMS. Aynı Dosya ve Aynı Vesika.*

siyle, toplamaya kalkıştı. Mentеше mutasarrıflığı, "kontrol memurunun bu gibi hususatı hükûmete tebliğe selahiyeti olmadığından, ahvali dai-i şüphe eşhas var ise tarassud altına alınarak muhill-i âsayişe meydan verilmemesine itina olunmakla beraber, silâh tahrisine lüzum olmadığından memlekette âsayiş-i mahalliye ve İtalya askerini tehdit edecek kuvvet bulunmadığını ve böyle bir hal olursa hükûmetce derhal icabına tevessel edileceğini suret-i münasebete" söyledi ve Fethiye halkındaki silâhların toplanmasını önledi⁶¹.

Dahiliye nezareti Fethiye'deki bu gelişmeleri Sadaret'e arz ederken Mentеше mutasarrıflığına da 24 Mayıs 1335'de (1919) şu şifreyi gönderdi: "İtalyan işgali de Yunan işgali gibi hak-şikenane (haksız) ve gasibane bir tecavüzdür. Fakat biz bu tecavüzlere karşı ancak siyaseten mukabele edebiliriz. Sizce vazefe-i hamiyet, bu yüzden zuhura gelecek ihtilaflara siyaseten fazla çalışmak ve asla harb ve darbe ve hatta kuru münâzaa (ağız kavgası) ve münakaşaya girişmemektir. Mamafih fırsat düştükçe ahalimize de bu istilaların fenalıklarını anlatınız ve bunların sulh konferansınca defî için elden ne gelirse yapıldığını da söyleyiniz. Dâhiliye Nâzırı Kemal."⁶²

Bu arada Yunan işgali İtalyan işgal bölgelerine doğru genişlemekteydi. Yunan ilerleyişini endişeyle izleyen İtalyanlar, Güllük'deki kuvvetlerinden 300 kadarını 30 Mayıs 1919'da Milâs'a sevk ettiler. 1 Haziran günü İtalya'nın Anadolu sahillerindeki kuvvetlerinin komutanı General Badistoni Güllük'den Milâs'a geldi ve tekrar Güllük'e döndü⁶³. Bütün bu hazırlıklardan sonra Milâs 2 Haziran 1919 günü bir tabur İtalyan kuvveti tarafından işgal edildi⁶⁴. Milâs'ın yerli Yahudilerinden Yasef Levi'nin evi İtalyan komutana tahsis edildi ve evin balkonuna İtalyan bayrağı asıldı⁶⁵. Milâs'daki azınlıklar da İtalyan işgalini coşkuyla karşıladılar⁶⁶.

Güllük ve Milâs'ın işgalini tamamlayan İtalyanlar, ayda 3 defa olmak üzere Rodos'dan, Marmaris, Gökova ve Güllük iskelelerine posta vapuru işletmeye başladılar. Bu vapurlarla ilk etapta İtalyan askerlerinin, daha sonra da yolcu ve eşya taşınması plânlandı⁶⁷.

⁶¹ B. O. A. DH-KMS. Aynı Dosya ve Aynı Vesika.

⁶² B. O. A. DH-KMS. Dosya No: 53-4, Vesika No: 35.

⁶³ ATESE Arş. Kl. 76, D. 4 (285), Fh. 65.

⁶⁴ M. Şefik Aker, *İstiklâl Harbi'nde 57. Tümen ve Aydın Millî Cidali*, c. 2, İstanbul, Askerî Mat. 1937, s. 23.

⁶⁵ Ünal Türkes, *Kurtuluş Savaşı'nda Muğla*, (2. cilt), İstanbul, 1973, s. 191.

⁶⁶ Aker, a.g.e. c. 2, s. 23.

⁶⁷ *Menteşe*, 3 Temmuz 1919, s. 4.

ÇİNE'NİN İŞGALI : Yunanlıların Aydın'ı işgal etmeleri Çine Rumlarını sevindirmişti. Rumlar, Çine'nin de Yunanlılar tarafından işgal edileceğini umuyorlar ve Yunanlılara karşılamak için hazırlıklar yapıyorlardı. Rumlar, Çine'de hükûmetin zayıflığından yararlanarak ve bir kaç Türk'ü de kandırarak, Çine'deki Rum ve Türk gençlerinden oluşacak bir gönüllü birlikle Çine'de güvenliğin sağlanmasını kaymakamdan istediler. Oysa Rumların asıl amacı, yerli Rumların işe yarar olanlarını silâhlandırmaktı. Kaymakam bu öneriyi önce uygun görmüşse de, Türklerin uyarısı üzerine bundan vaz geçmişti⁶⁸. Buna rağmen Rum Papazı Çine müftüsüne, "Yunanlıların Çine'yi nasıl olsa işgal edeceklerini, bunun tatlılıkla yapılmasının Müslümanlara yararlı olacağını" söyledi⁶⁹.

Çine'de genel durum bu iken İtalyanlar da boş durmuyorlardı. 1 Haziran günü Çine yolunu keşfetmek üzere 2 otomobille, bir binbaşı, bir teğmen ve bir miktar İtalyan askeri Çine'ye hareket etti⁷⁰. 5 Haziran 1919 günü, Ahiköy (Yatağan) ve Çine, 4 makinalı tüfek ile 200 kişilik piyade kuvveti tarafından işgal edildi. Bu birliği komuta eden İtalyan Generali'nin maiyetinde subaylar da bulunuyordu⁷¹.

İşgalden hemen sonra, Aydın'ın Yunanlılar tarafından işgali üzerine karargâhını Çine'ye nakletmiş olan 57. Tümen komutanı Albay M. Şefik Bey, hükûmet dairesine giderek İtalyan Generali'ne, "Çine'ye hangi amaçla geldiklerini" sordu. General, "halkın isteği üzerine ve hükûmete yardım etmek amacıyla" geldiklerini söyledi. Gerçekte Çine halkı İtalyanları dâvet etmiş değildi⁷².

Çine'nin İtalyanlar tarafından işgalinden sonra İtalya ve Yunanistan arasındaki rekabet Anadolu'daki işgal bölgelerine uzandı. İtalyanlar Yunanlılara karşı kuvvetlerini Çine çevresinde toplamaya başladılar. Bu konu hakkında Mentеше mutasarrıfı Hilmi Bey dâhiliye nezaretine, 17 Haziran 1335 (1919) tarihli şu telgrafi gönderdi: "Dün Milâs'daki İtalyan kuvvetlerinden bir batarya top ile 4535'i mütecaviz efrad-ı askeriye Bozöyük nahiyesi merkezi olan Âhi karyesine geldiler. Bugün Milâs'dan Muğla'ya gelen Milâs havalisi kumandanından topların ne için geldiği ve nereye gideceği

⁶⁸ Âsaf Gökbel, *Millî Mücadele'de Aydın*, Aydın, Coşkun Mat. 1964, s. 135-136.

⁶⁹ Aker, a.g.e. c. 2, s. 23.

⁷⁰ *ATEŞE Arş. Kl. 401, D. 4 (1-3), Fh. 26.*

⁷¹ Aker, a.g.e. c. 2, s. 29, Gökbel, a.g.e. s. 147.

⁷² Aker, a.g.e. c. 2, s. 29.

lede-1-istifâh (açıklama istendiği zaman), Yunanlıların bu havalıye taarruz etmeleri ihtimaline karşı Çine'deki kıtaatı takviye için muvakkaten Âhi karyesi civarında kalacaklarını ifade ve Çine'de 57. fırka kumandanının teşkil eylediği çetelerin Aydın-Dinar şimendifer hattının şimalinde icra-yı faaliyet etmeleri icab edip hattın cenup kısmının işgal muhafazası İtalya'nın mevdû olduğundan mıntika-yı işgalleri dahilinde bulunmaları lüzumunu idareten dermeyan etmekle tezahürat-ı millie hükûmetin ve fırkanın mâlumat ve tertibatı haricinde olup bir gûna mahiyet-i resmîyeyi haiz olmadığı ve bu tezahürat-ı millie sarîh haksızlığa, yâni, Yunanlılara karşı kıyamdan ibaret olup teskini (yatıştırma, yatıştırılma) düvel-i muazzamanın Türkiye hakkındaki karar-ı âdilanelerine ve Yunanilerin memlekettin harice çıkarılmasına vâ-beste (...e bağlı) bulunduğu cevabı verilmiş ve iki saat kadar istirahatden sonra avdet eylediği mâruzdur.⁷³

İtalya Anadolu'daki işgal bölgelerini Yunanlılara karşı savunmada kararlı davranırken, yeni işgal sahaları elde etmeyi de ihmal etmedi.

BURDUR'UN İŞGALI: İtalyanların Antalya'yı işgal ettikten sonra Burdur'a yöneldiklerini ve Burdur mutasarrıfına Fransızca bir kâğıt imzalamak istediklerini daha önce görmüştük. 1919 Haziran başlarında İtalya'nın Antalya temsilcisi yanında askeri bir müşavir olduğu halde Antalya'dan Burdur yoluyla Konya'ya kadar gitmişti. Temsilci Marchese A. Ferrante bu yolculuğu "Antalya-Burdur ve Bolvadin arasında yapılması düşünülen demiryolu güzergâhını incelemek amacıyla yaptığını" söyledi⁷⁴.

Fakat henüz 11 Haziran 1919 tarihinde Antalya ile Burdur arasında hiç bir yerde İtalyan askeri yoktu. Yalnız, hergün otomobillerle Antalya-Burdur arasında dolaşan İtalyan subayları köylülere yardım ediyorlardı⁷⁵. İtalyan ajanları da Yunan ajanları gibi halktan imzalı oy toplamayı sürdürüyorlardı⁷⁶. Bundan etkilenmiş olan yerli müslüman halktan İtalyanlar lehinde propaganda yapanlar da vardı⁷⁷. Bunlar göstermektedir ki, İtalyanlar işgalden önce Burdur ve çevresinde hayli aktiflerdi.

⁷³ B.O.A. DH-KMS. Dosya No: 53-4, Vesika No: 35.

⁷⁴ Tayyib Gökbilgin, "1919'da Anadolu'da Yabancı İşgal ve Fabriklerin Doğurduğu Problemler", VII. Türk Tarih Kongresi, *Kongreye Sunulan Bildiriler*, c. 2, Ankara, T.T.K. Yay. 1973, s. 840.

⁷⁵ ATESE Arş. Kl. 80, Ds. 297, Fh. 5.

⁷⁶ ATESE Arş. Kl. 401, D. 4 (1-3), Fh. 65.

⁷⁷ ATESE Arş. Aynı Dosya, Fh. 147.

Haziran ayı ortalarında İtalyanlar bir yandan Yunan işgalinin kendilerini tehdit etmesini önleyecek tedbirler alırken, diğer yandan da Antalya'ya yeni kuvvet sevk ediyorlardı. Antalya'ya 13 Haziran 1919'da iki bin kişilik iki piyade taburu çıkardılar. General Mansano'nun komuta ettiği bu birliğin yanısıra top, mühimmat ve otomobiller de Antalya limanına çıkarıldı⁷⁸. 11. Ordu müfettişi Cemal Paşa'ya göre, İtalyanlar bu birliklerle Burdur ve Isparta'yı işgal edeceklerdi⁷⁹. Bu son İtalyan çıkarması 9. Ordu Müfettişi M. Kemal Paşa'nın da dikkatini çekti. M. Kemal Paşa, 24 Haziran 1919'da 15. Kolordu kumandanlığına gönderdiği bir telgrafta Antalya'daki İtalyan kuvvetleri hakkında şunları yazdı: "İtalyanlar Antalya'daki kuvvetlerini fevkalade artırıyorlar. Bunun sırf İslâm ve Türklerle meskun memleketimizi taksime uğratmak maksadına müstenit olduğu anlaşılıyor... Antalya ve havalisinde de İtalyan kuvvetlerinin tezayüt ve saha-yı işgallerinin tezayüdü mucib-i endişe ve heyecan olmakta bulunduğu mealinde telgraflar keşide edilmek suretiyle tamamîyet-i mülkiyemiz aleyhinde olan bu hareketlerin protesto edilmesi..."⁸⁰

M. Kemal Paşa'nın istediği tepki gösterilmeye başlanmıştı. İtalyan işgallerinin genişlemesi üzerine, işgal tehlikesini yakından yaşayan Ispartalılar 20 Haziran 1919'da bir miting düzenlendi⁸¹. Bu miting ve Ispartalıların İtalyanlara karşı kararlı tutumu⁸² İtalyanları, defalarca işgale teşebbüs etmelerine rağmen Isparta'dan vaz geçmek zorunda bıraktı⁸³. İtalyan işgal tehlikesine karşı Uluborlu halkı da harekete geçti ve 27 Haziran 1919'da Dahiliye Nezareti'ne bir protesto telgrafi gönderdi⁸⁴.

Isparta'da beklemedikleri bir tepkiyle karşılaşan İtalyanlar, bütün ağırlıklarını Burdur'a verdiler. Antalya'dan Burdur yönünü ilerlemekte olan İtalyan birliklerini engelleyecek Türk gücü de yoktu. Cemal Paşa Konya'dan 23. Tümen'e gönderdiği bir telgrafta, İtalyanların Isparta ve Burdur yönünde ilerlemelerine engel olunmasını emretti⁸⁵. Harbiye Nezareti'ne gönderdiği başka bir telgrafta da, "İtalyanların ileri hareketini dur-

⁷⁸ *ATESE Arş. Kl. 12, D. 46, Fh. 17.*

⁷⁹ *H. T. V. D. Sayı: 6, Belge: 126.*

⁸⁰ *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, Ankara, 1964, s. 45.

⁸¹ Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, c. 7, İstanbul, Baha Mat. 1969, s. 2125-2127.

⁸² Böküzade Süleyman Sami, *Kuruluşundan Bugüne Kadar Isparta Tarihi*, (2 cilt), Yay. Haz. Suat Seren, İstanbul, Serenler Yay. 1983, s. 344-345.

⁸³ Köstüklü, a.g.e. s. 27-33.

⁸⁴ *B. O. A. DH-KMS. Dosya No: 52-2, Vesika No: 69.*

⁸⁵ *H. T. V. D. Sayı: 6, Belge: 124.*

durmak üzere Isparta ve Burdur bölgesinde milis teşkilatın kurulmasına mahallî hükümetlerin engel olduğunu" bildirdi⁸⁶. Harbiye Nezareti verdiği cevapta, "İtalyan işgaline karşı protesto ve mitinglerin gerekli olduğunu, ancak milis teşkilat kurmaktan ve fiilen mukavemet etmekten sakınılmasının uygun olacağını" bildirdi⁸⁷.

Antalya'dan hareket etmiş olan İtalyan birlikleri herhangi bir mukavemetle karşılaşmadan 28 Haziran 1919'da işgal ettiler⁸⁸. Halıcı Abdizâde Ethem Efendi'nin hükümet karşısındaki evini karargâh yaptılar. Bu binaya telsiz istasyonu da kuran İtalyanlar hükümet avlusuna bir de İtalyan bayrağı astılar. İşgal kuvvetleri, kullanmak için askerlik şubesi binasının tahliye edilmesinde ısrar etmişlerdi de, şube başkanı İsmail Hakkı Bey, "şube dairesinin tahliyesinin kötü tesir edeceği" düşüncesiyle karşı çıktı⁸⁹.

Burdur'da bir dispensar açan İtalyanlar halkı ücretsiz tedavi etmeye başladılar. Çocuklara İtalyan kartları ve çikolatalar dağıtarak halkı kendi yönlerine çekmeye çalıştılar⁹⁰.

Burdur'un da işgal edildiği günlerde, 2 Temmuz 1919'da Kütahya'daki İtalyan kuvvetlerinin durumu da şöyleydi: Kütahya istasyonunda 1 çavuş, 5 nefer, Alayunt istasyonunda 3 subay, 15 nefer. Bunların görevi hat muhafazası ile şimendiferlerin geliş-gidişini kontrol etmektir⁹¹.

MUĞLA'NIN İŞGALİ : İtalyanların güneybatı Anadolu'daki işgal hareketlerinin son durağı Muğla'dır. Menteşe sahillerinin teker teker İtalyanlar tarafından işgal edilmesini üzüntü ve endişeyle izleyen Muğla halkı 12 Mayıs 1919'da Sadaret'e bir protesto telgrafi göndererek İtalyan işgallerinin önlenmesini istedi⁹².

Muğla halkı, İtalyan işgallerine gösterdiği tepkinin daha sertini İzmir'in işgalinde Yunanlılara karşı gösterdi. İzmir'in işgal edildiği gün olan 15 Mayıs 1919 günü Kocahan'da düzenlenen büyük bir mitingle İzmir'in

⁸⁶ H.T.V.D. Sayı: 6, Belge: 128.

⁸⁷ H.T.V.D. Sayı: 6, Belge: 129.

⁸⁸ H.T.V.D. Sayı: 6, Belge: 125, Köstüklü, a.g.e. s. 22.

⁸⁹ Köstüklü, a.g.e. s. 22.

⁹⁰ Aker, a.g.e. c. 2, s. 58-60, Tayyib Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken 1*, Ankara, Türkiye İş Bankası Yay. 1959, s. 159.

⁹¹ Kâzım Özalp, *Millî Mücadele*, c. 11, (1919-1922), Belgeler, Ankara, T.T.K. 1972, s. 118, Belge: 62.

⁹² *ATESE Arş. Kl. 76, D. 4 (285), Fh. 5.*

işgali protesto edildi⁹³. Bu mitingle de yetinmeyen Muğlalı vatanseverler, "Menteşeliler Müdafaa-yı Vatan Cemiyeti"ni kurdular.

Muğla aydınları yaşadıkları toprakların Türklüğünü ispatlamak amacıyla bir gazete çıkarmaya karar verdiler ve 30 Haziran 1919'dan itibaren, "pazar ve perşembe günleri neşrolunur her şeyden bâhis Türk gazetesidir" altbaşlığını taşıyan *Menteşe* gazetesini yayınlamaya başladılar. Bu çabalara rağmen, haziran sonlarında Muğla'ya gelen İtalyanlar bir telsiz-telgraf istasyonu kurdular⁹⁴.

İtalya, Muğla'yı da işgal etmek için hazırlanırken mahallî yöneticilerle Yunanlılara karşı işbirliği yapma girişimlerinde de bulunmuştur. Bu konuda Muğla'dan Dâhiliye Nezareti'ne, "gayret mühim ve müstaceldir" notuyla aşağıdaki şifre telgraf, 16 Temmuz 1335 (1919)'da gönderildi: "Ay-dın'ın cenubunda Menderes nehrinin sol sahili İtalyan mıntuka-yı işgali olmak hasebiyle oraya tahatti (sınırı aşma, saldırma) eden Yunan kuvvetlerinin iade edileceğini ve avdet etmedikleri takdirde silâh istimal ederek tard edeceklerini İtalyan kumandanlarının ifadelerine atfen arz etmiştim. Menderes havalisinde Yunanlılarla İtalyanlar arasında müsademe başlar ise hükümet-i Osmaniyenin ve bendenizle 57. fırka kumandanının bu hale karşı ne vaziyet alacağımızı General Giovalidi(?) Milâs kaymakamı vasıtasıyla istihrac (anlama, netice çıkarma) eyledi. Ne bendenizin ne de fırka kumandanının bu babda kendileriyle resmî taahhüdata girişmeye selahiyetdar olmadığımızı şu kadar ki, mal ve cana ve ırzına pek vahşi bir surette taarruz olunan unsur-u islâmın Yunanlılara karşı herhangi bir kuvvet tarafından vuku bulacak hareket ve tediyatı hüsnü telakki edeceklerini ve hasmane tavır ve vaziyet almayıp bilakis hukuk-u milliyeyi istirdad emeliyle kendilerine muavenet ve teşrik-i hareket eyleyeceklerini cevaben bildirdim. Bu cevaptan pek ziyade memnun ve mutmain olarak beyan-ı teşekkürat eyledikleri ve üç günden beri Çine'ye pek ziyade kuvvet ve levazım-ı harbiye sevk edip Yunanlılarla harb ihtimalini kabul ile istihzarat-ı harbiyede bulduklarını arz eder..."⁹⁵

Bu işbirliği girişimine rağmen İtalyanlar Muğla'yı da 23 Temmuz 1919 günü bir cebel topçu bölüğü ve bir piyade bölüğüyle işgal ettiler⁹⁶.

⁹³ Türkeş, a.g.e. s. 252, Ekrem Uykucu, *Muğla Tarihi*, (2. bsk.), İstanbul, 1983, s. 141.

⁹⁴ *Menteşe*, 30 Haziran 1919, s. 4.

⁹⁵ B. O. A. DH-KMS. Dosya No: 53-4, Vesika No: 35.

⁹⁶ *ATESE Arş.* Kl. 27, D. 102, Fh. 43, Türkeş, a.g.e. s. 224.

SONUÇ : Mondros Mütarekesi'nden sonra, gizli andlaşmalarla kendisine vaad edilen bölgelerde işgallere hazırlık mahiyetinde bir takım faaliyetlerde bulunan İtalya, 28 Mart 1919'da Antalya'yı işgal ederek Anadolu topraklarına girdi. İtalyan işgallerinin gerekçesi, gerçeği yansıtmamakla birlikte, âsaişin bozuk olduğu iddiasıdır. İtalyalar, işgal etmeyi plânladığı yerlerde, bizzat kendileri âsaişi bozmuştur.

İtalyanlar işgallerini herhangi bir mukavemetle karşılaşmadan yapmışlardır. İşgallerini gerçekleştirirken mahallî ve merkezi hükûmete haber verme gereği bile duymadılar. İtalyan işgallerinin kolaylıkla yapılmasının en önemli nedeni, İtalyanların, mütarekeden sonraki faaliyetleridir. Bu faaliyetlerle İtalyanlar kendilerini halka alıştırmışlardır. İtalyanların halka çok iyi davranmış olmaları tepki görmemelerinin önemli bir nedenidir. Yunanlıların işgallerini vahşice yaparken İtalyanların halka yumuşak davranmaları, İtalyan işgal bölgelerinin halk için güvenlik içinde yaşayacakları yer olarak görmelerini sağlamıştır. İtalyanlar işgalleri altında yaşayan bölgelerde yaşayan Türkleri Yunanlılara karşı korurken, Yunan işgal bölgesinden göç etmek zorunda kalan Türklere de yardım elini uzatmıştır.

Osmanlı Hükûmeti İtalyan işgallerine karşı da fiilî bir mukavemet gösterilmesine izin vermemiştir. İşgallerin Mondros Mütarekesi'ne aykırı olduğunu düşünen Osmanlı Hükûmeti buna rağmen fiilî mukavemet gösterilmesinin daha kötü sonuçlar doğuracağı gerekçesiyle yalnızca protesto mitingleri düzenlenmesine izin vermiştir. Osmanlı Hükûmeti ile İtalyanın Mondros Mütarekesi'ne bakışlarının farklı olduğu görülmektedir. Osmanlı Hükûmeti İtalyan işgallerini Mütareke'ye aykırı olduğu için protesto ederken, İtalyanlar da işgallerine Mondros Mütarekesi'ni hukukî bir gerekçe olarak kullanmıştır.

Anadolu'daki İtalyan işgal kuvvetlerinin Temmuz 1919'daki durumları şöyledir: Konya'da; 1300 nefer, 8 makinalıtüfek. Antalya'da; 3 tabur, 5 cebel topu, birkaç makinalıtüfek. Akşehir'de; 1 subay, 50 nefer. Burdur'da; 500 nefer, 8 makinalıtüfek, 2 top. Afyon'da; 4 subay, 262 nefer⁹⁷.

57. Tümen bölgesindeki İtalyan kuvvetlerinin durumu da şöyledir: Fethiye, Marmaris ve Bodrum'da birer piyade bölüğü, Güllük iskelesinde bir piyade bersagliere taburu, Söke ve Koçarlı'da birer piyade ile birer süvari ve bir makinalıtüfek bölüğü, ayrıca Söke'de bir cebel bataryası, Ku-

⁹⁷ Gökbilgin, a.g.e. s. 162, Karacebe, a.g.e. s. 143.

şadası'nda bir piyade taburu ile iki piyade bölüğü ve bir makinalıtüfek bölüğü, Çine'de bir tabur piyade ve bir bisikletli piyade bölüğü. Bu kuvvetlerden alayların karargâhları Kuşadası ve Antalya'dadır. Tugay karargâhları Leryos Adası ve Antalya işgal kuvvetleri komutanlığının karargâhı Rodos'tur⁹⁸.

İtalya'nın Anadolu'daki kuvvetlerinin karargâhı Antalya'dır. Fakat İtalyanlar egemenlikleri altındaki Oniki Ada'yı da bir üs olarak kullanmışlardır. Adaların Anadolu sahillerine yakın olması İtalyanların Anadolu'daki kuvvetlerini artırmaları için bir avantaj oluşturmuştur.

⁹⁸ *ATESE Arş. Kl. 27, D. 107, Fh. 32, 32-1, ATESE Arş. Kl. 15, D. 61, Fh. 35-1, 35-2.*